

रिझर्व बँक ऑफ इंडिया
www.rbi.org.in

आरबीआय/२०११-१२/५३

डीबीओडी.क्र.डीआयआर.बीसी. ५ /१३.०३.००/२०११-१२

जुलै १, २०११

आषाढ १०,१९३३ (साका)

सर्व प्राधिकृत कमर्शियल बँका
(आरआरबी सोडून)

महोदय/महोदया,

महापरिपत्रक - अग्रिम राशी वरील व्याज दर

अग्रिम राशीवरील व्याजदरांबाबत, बँकांना ३० जून २०१० पर्यंत दिलेल्या सूचना/मार्गदर्शक तत्वे एकत्रितपणे समाविष्ट केलेल्या, महापरिपत्रक डीबीओडी.क्र.डीआयआर.बीसी.९/१३.०३.००/२०१०-११ दि. जुलै १, २०१० चा कृपया संदर्भ घ्यावा. हे महापरिपत्रक, जून ३०, २०११ पर्यंत दिलेल्या सूचना एकत्रित करून अद्यावत करण्यात आले असून ते आरबीआयच्या वेबसाईटवरही (<http://www.rbi.org.in>) टाकण्यात आले आहे. ह्या महापरिपत्रकाची एक प्रत सोबत जोडली आहे.

आपला,

(पी.आर. रवि मोहन)
प्रभारी मुख्य व्यवस्थापक

सह: वरीलप्रमाणे

बँक आर्थिक व्यवहार विभाग आणि विकास विभाग, १३ वा मजला, एनसीओबी, शहीद भगतसिंह मार्ग, फोर्ट मुंबई-
४००००९, फॅक्स क्र. ००९१-२२-२२७०१२४९ टेलिफोन. क्र.०२२-२२६०१००० ईमेल पत्ता cgmicdbodco@rbi.org.in

अनुक्रमणिका

अ	उद्दिष्ट
ब	वर्गिकरण
क	मागील सुचना
ड	अर्ज
१.	प्रस्तावना
२.	मार्गदर्शके
२.१	सामान्य
२.२	बेस रेट
२.३	आधारभूत दराची व्यावहारिकता
२.४	<u>कर्जावरील व्याजाचा चल दर</u>
२.५	<u>याजाचे दंडात्मक दराची आकारणी</u>
२.६	<u>कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन</u>
२.७	<u>न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे</u>
२.८	<u>समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्जे</u>
२.९	<u>मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे</u>
२.१०	कॅज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्त योजना
२.११	<u>बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज</u>
	जुलै १, २०१० पासून, वाणिज्य बँकांच्या मुदत कर्जांसह रुपयांमधील सर्व
जोडपत्र १	- अग्रिम राशीसाठी व्याजदर
जोडपत्र २	बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण
	<u>जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बँचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट</u>
जोडपत्र ३	<u>(बीपीएलआर वरील मार्गदर्शक तत्वे</u>
	वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत
	कर्जांसह रुपयांच्या
जोडपत्र ४	स्वरुपातील सर्व कर्जांसाठी व्याजदर रचना
जोडपत्र ५	महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्यांची यादी

अग्रिम राशींवरील व्याजदरांवरील महापरिपत्रक

(अ) उद्देश - रिझर्व बँकेने, अग्रिम राशींवरील व्याजदरासंबंधाने दिलेले निदेश एकत्रित करणे.

(ब) वर्गीकरण - बँकिंग रेग्युलेशन अधिनियम, १९४९ ने दिलेल्या अधिकाराचा वापर करुन रिझर्व बँकेने दिलेला वैधानिक निदेश.

(क) मागील सूचना - ह्या महापरिपत्रकात, जोडपत्र ५ मध्ये दिलेल्या, ह्या विषयावरील परिपत्रकांमधील सर्व सूचना अद्यावत करुन एकत्रित केलेल्या आहेत.

(ड) उपयोग - प्रादेशिक ग्रामीण बँका सोडून सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांसाठी.

रचना

२. मार्गदर्शके
- २.१ सामान्य
- २.२ बेस रेट
- २.३ आधारभूत दराची व्यावहारिकता
- २.४ कर्जावरील व्याजाचा चल दर
- २.५ याजाचे दंडात्मक दराची आकारणी
- २.६ कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन
- २.७ न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे
- २.८ समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्जे
- २.९ मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे
- २.१० कॅज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्त योजना
- २.११ बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज
जुलै १, २०१० पासून, वाणिज्य बँकांच्या मुदत कर्जासह रुपयांमधील सर्व - अग्रिम
- जोडपत्र १ राशींसाठी व्याजदर
- जोडपत्र २ बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण
जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बेंचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर)
- जोडपत्र ३ वरील मार्गदर्शक तत्त्वे
वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत कर्जासह रुपयांच्या
- जोडपत्र ४ स्वरुपातील सर्व कर्जांसाठी व्याजदर रचना
- जोडपत्र ५ महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्यांची यादी

१. परिचय

१.१. रिजर्व बँक ऑफ इंडियाने शेड्युल कमर्शियल बँकांद्वारे दिल्या जाण्या-या अग्रिम राशीवर व्याजाचा दर कमीत कमी देणे सुरु केले आहे, जे १ ऑक्टोबर १९६० पासून लागू झाले आहे. २ मार्च, १९६८ पासून, कर्जाचा दर कमीत कमी ठेवण्याऐवजी, बँकांद्वारे जास्तीत जास्त कर्जाचा दराची आकारणी सुरु केली गेली, पण जेव्हा कर्जाचा कमीत कमी दराचा आदेश पुन्हा लागू करण्यात आला, जास्तीत जास्ती कर्जाच्या दराची आकारणी २१ जानेवारी, १९७० पासून विखडित केली गेली. बँकांद्वारे अग्रिम राशीवर आकारल्या जाणा-या सिलिंग(उच्च) रेट पुन्हा १५ मार्च १९७६ पासून लागू करण्यात आला, आणि बँकांना ठराविक कालावधीच्या अंतराने, म्हणजे त्रैमासिकाने अग्रिम राशीवर व्याज आकारण्याचा सल्ला सुद्धा पहिल्यांदाच देण्यात आला. खालील कालावधीत, विविध सेक्टर स्पेसिफिक, कार्यक्रम स्पेसिफिक आणि उद्देश स्पेसिफिक व्याजाचे दर लागू करण्यात आले.

१.२. शेड्युल कमर्शियल बँकांच्या कर्ज दरांची स्थापित संरचना देवून, कारण त्यात कालावधीनुसार बदल होत गेला होता, त्याचे दराच्या एका अतिरिक्त वाढीचे वैशिष्ट्य आहे, सप्टेंबर, १९९० मध्ये कर्जाच्या आकाराशी व्याजाच्या दराशी संबंधित कर्ज दरांची एक नवीन संरचना लागू केली गेली, ज्याने व्याजाच्या दराची विविधता आणि जटीलता लक्षणीयरित्या कमी केली. वेगवेगळ्या व्याजाच्या दराच्या योजना ज्याच्या अंतर्गत ४.० टक्के प्रती वर्ष या दराने कर्ज दिले जाते, आणि निर्यातीचे क्रेडिट, जे एका पूर्णपणे वेगळ्या कर्जाच्या दराच्या नियमानुसार होते अस्तित्वात असलेली कर्जाच्या दराच्या संरचना चालू होती.

१.३. प्रशासित व्याजाच्या दरातील आर्थिक दबावाची प्रकृती काढली गेली आहे याची खात्री करणे हे आर्थिक सेक्टर च्या सुधारणेचे उद्दिष्ट आहे. त्यानुसार, बँकांना कार्य करण्याचे अधिक जास्त स्वातंत्र्य देण्याच्या संदर्भात, १८, ऑक्टोबर १९९४ पासून, असे ठरविले गेले की शेड्युल बँकांना कर्जाचे दर मुक्त करावे, रु. २ लाखापर्यंतच्या कर्जासाठी कर्ज मर्यादा रु. २ लाख ठेवली जावी, या कर्ज घेणा-यांना निर्देशित कर्ज दर देण्याद्वारे त्यांचे संरक्षण करणे आवश्यक आहे असे ठरविण्यात आले आणि त्यानुसार असे निर्देश देण्यात आले की, रु. २ लाख पर्यंतचे आणि समावेशक कर्जासाठी संबंधित बँकांचे कर्जाचे दर प्रमुख कर्ज दर (बी.पी.एल.आर.) च्या मापदंडापेक्षा जास्त नसावे. रु. २ लाखावरील कर्ज मर्यादांसाठी कमीत कमी कर्ज दराचे निर्देश रद्द करण्यात आले, आणि बँकांना बी.पी.एल.आर. च्या आधीत अशा कर्ज मर्यादांसाठी व्याजाचे दर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य देण्यात आले आणि मार्गदर्शन देण्यात आली. बँकांना बी.पी.एल.आर. साठी त्यांच्या संबंधित मंडळांची अनुमती मिळविण्याची गरज होती, जे रु.२ लाख वरील कर्ज मर्यादांसाठी संदर्भित दर राहतील. प्रत्येक बँकेची बी.पी.एल.आर. ची घोषणा केली जावी आणि सर्व शाखांसाठी एकमानरित्या लागू केली जावी.

२

१.४ २००३ प्रस्तुत केलेली बी.पी.एल.आर. पद्धत, त्याचे मुख्य उद्दिष्ट, कर्जाच्या व्याजाच्या दारात पारदर्शकता आणण्यास अपुरी पडते आहे असे आढळले. असे घडण्याचे मुख्य कारण बी.पी.एल.आर. पद्धतीच्या अंतर्गत, बँका बी.पी.एल.आर. च्या खाली कर्ज देऊ शकत होत्या. समान कारणासाठी, रिजर्व बँकेच्या पॉलीसी दराच्या प्रसारणाचे निर्धारण, बँकांच्या कर्जाच्या दारांशी करणे सुद्धा कठीण झाले होते. त्यामुळे, बी.पी.एल.आर. च्या कार्यकारी समूहाने केलेल्या शिफारसीनुसार, ज्यांनी त्यांचा अहवाल ऑक्टोबर २००९ मध्ये सादर केला, बँकांना असा सल्ला दिला गेला की त्यांनी मुलभुत दराची पद्धती बदलावी, जी १ जुलै, २०१० पासून लागू झाली. मुलभुत दर पद्धतीचे लक्ष्य बँकांच्या कर्ज दराच्या पारदर्शकतेत वाढ करणे आणि आर्थिक पॉलीसीचे प्रसारणाचे निर्धारण अधिक चांगले करण्याची क्षमता निर्माण करणे आहे.

२. मार्गदर्शिका

२.१ सामान्य

२.१.१. बँकांनी त्यांच्या द्वारे दिली जाणारी कर्ज अग्रिम राशीधरोख उधारीधोव्हरड्रॉफ्ट्स किंवा कोणतेही अन्य आर्थिक समायोजनाची स्विकृती दिलेल्या धनवीकृत केलेल्या किंवा सूट खपत बिले यासाठी भारताच्या रिझर्व बँकेद्वारे वेळोवेळी जारी केल्या जाणा-या अग्रिम रक्कमेवरील व्याजाच्या दरावरील निर्देशाप्रमाणे व्याज आकारले पाहिजे.

२.१.२. विनिर्दिष्ट दरांनी व्याजाची आकारणी दरमहिन्याच्या आधारावर(परिच्छेद २.९ मध्ये सांगितलेल्या परिस्थितीवर आधारित) केली पाहिजे आणि निजिकच्या रुपयापर्यंत राऊंड ऑफ केली पाहिजे.

२.१.३. चालू निर्देशानुसार असलेल्या व्याजाच्या दराचे शेड्यूल जोडपत्र १ मध्ये दिले आहे.

२.२ आधारभूत दर

आधारभूत दर यंत्रणा, खालील विस्तृत स्पष्टीकरण आणि जोडपत्र १ मध्ये दिल्या नुसार, १ जुलै, २०१० पासून बीपीएलआर यंत्रणेचे विस्थापन केले गेले. जोडपत्र ३ आणि ४ मध्ये दिल्या गेल्या प्रमाणे, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर झालेल्या कर्जासाठी, बीपीएलआर लागू राहिल. जी कर्जे जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर झाली, जी नवीनीकरणासाठी १ जुलै, २०१० नंतर समोर आली, त्यांना आधारभूत दर लागू राहिल. आधारभूत दरात कर्ज दरांच्या त्या सर्व तत्वांचा समावेश राहिल, जी कर्जदारांच्या सर्व श्रेणीमध्ये सामान्य आहेत. एका विशिष्ट अवधिसाठी आधारभूत दर प्राप्त करण्यासाठी बँका कोणत्याही मापदंडांची निवड करू शकतात, जे पारदर्शकतेने उघड केले जाऊ शकतात. जोडपत्र २ मध्ये आधारभूत दराच्या गणनासाठी एक उदाहरण दिलेले आहे. बँका कोणत्याही प्रकारची कार्यप्रणालीचा वापर करण्यासाठी मुक्त आहेत, त्याचा योग्य म्हणून विचार केला जातो, जर त्यात एकसमानता आहे आणि जेव्हा केव्हा गरज असेल तेव्हा पर्यवेक्षण समीक्षाधतपासणी यासाठी उपलब्ध बनविल्या गेल्या आहेत.

३

२.२.२ बँका आधारभूत दराच्या संदर्भासोबत आणि योग्य समजल्या जाणा-या अशा इतर ग्राहक विनिर्दिष्ट शुल्कांचा समावेश करण्याद्वारे कर्ज आणि अग्रीम रकमेवरील त्यांची वास्तवीक कर्ज दरे निश्चित करू शकतात.

२.२.३ बँकांना आधारभूत दराच्या गणनेची यंत्रणा स्थिर करण्यास काही वेळ देण्यासाठी, बँकांना मापदंड आणि कार्यप्रणालीत सुरवातीच्या सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या दरम्यान कोणत्याही वेळी बदल करण्याची अनुमती दिली आहे, म्हणजे डिसेंबर २०१० च्या शेवटपर्यंत. या कालावधीत अजून सहा महिन्यांच्या कालावधीची वाढ करण्यात आली म्हणजे जून ३०, २०११ पर्यंत.

२.२.४ वास्तवीक कर्ज दरांची शुल्के पारदर्शक आणि त्यात एकसारखेपणा असला पाहिजे आणि ती जेव्हा आवश्यकता असेल तेव्हा पर्यवेक्षण समीक्षाधतपासणीसाठी उपलब्ध बनवली जावी.

२.२.५ प्रत्येक बँकांसाठी केवळ एक आधारभूत दर राहू शकतो. बँकांना, एक आधारभूत दर जो पारदर्शकपणे उघड केल्या जाऊ शकतो प्राप्त करण्यासाठी कोणत्याही मापदंडांची निवड करण्याचे स्वातंत्र्य आहे.

२.२.६ आधारभूत दराची व्यवस्थेची सुरवात केल्यानंतरसुद्धा, बँकांना स्थिर किंवा चल विनिमय दरावर कर्जाच्या सर्व श्रेणी प्रस्तुत करण्याचे स्वातंत्र्य राहिल. जिथे कर्जे स्थिर दराच्या आधारावर प्रस्तुत केले जातील, आधारभूत दराच्या त्रैमासिक समीक्षा असतांना सुद्धा, स्थिर दराच्या कर्जावरील व्याजाचा दर समान राहिल, तथापि हे मंजूरीच्या वेळेस असे स्थिर दर आधारभूत दरापेक्षा कमी नसावेत या अटीच्या आधीन आहे.

२.३ आधारभूत दराची व्यावहारिकता

२.३.१ १ जुलै, २०१० पासून कर्जाच्या सर्व श्रेणी केवळ आधारभूत दराच्या संदर्भात मुल्यनिर्धारित केल्या जाव्यात.

२.३.१.१ तथापि, कर्जाच्या खालील श्रेणींचे मूल्यनिर्धारण आधारभूत दराच्या संदर्भाशिवाय करता येऊ शकते: ( ) क्ट अग्रीम राशी (इ) बँकांच्या स्वतःच्या कर्मचा-यांना दिली जाणारी कर्जे (ब) बँकांच्या ठेवीदारांना त्यांच्या स्वतःच्या ठेवीवर दिली जाणारी कर्जे.

२.३.१.२ जिथे कर्जदारांना द्रव्यसहाय्य उपलब्ध असेल त्या मामल्याच्या बाबतीत, त्याचे वर्गिकरण खालीलप्रकारे केले जाते:

२.३.१.१ जेथे कर्जदारांना द्रव्यसहाय्याची सुविधा उपलब्ध आहे तेथे खालीलप्रमाणे स्पष्टीकरण देण्यात येते आहे.

(प) पीक कर्जावर व्याज दर द्रव्यसहाय्य

डु) जेथे तीन लाख रुपयांपर्यंतच्या पीक कर्जासाठी द्रव्यसहाय्य उपलब्ध आहे तेथे बँकांनी, सरकारने विहित केलेल्या व्याजदराने शेतकऱ्यांना आकार लावावा. बँकांना मिळालेले उत्पन्न (सबव्हेंशन समाविष्ट करून) बेस रेट पेक्षा कमी असल्यास, अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे ह्या बेस रेटच्या मार्गदर्शक तत्वांने अल्लंघन समजले जाणार नाही. डिलिट

ड) ताबडतोब पुनर्प्रदानासाठी दिलेल्या सवलती/सूट बाबत, त्यामुळे अशा कर्जावर बँकांना मिळणाऱ्या उत्पन्नात फरक होत नसल्याने इवरील (अ) प्रमाणेत तसे करणे ह्या बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे अनुपालन करण्यामधील घटक समजला जाणार नाही.

एक्सपोर्ट क्रेडिटवर व्याज दर द्रव्यसहाय्य

आमच्या ६ मे, २०१० च्या डीबीओडी डी आयआर(इएक्सपी) बी सी क्र. १०२/४.०२.००१/२००९-१० परिपत्रकाद्वारे हे आधीच स्पष्ट केले गेले आहे की, एक्सपोर्ट क्रेडिट अग्रिम रक्कमेच्या सर्व अवधीसाठी लागू असलेले व्याजाचे दर, रक्कम आधारभूत दराएवढे किंवा त्यापेक्षा जास्त राहतील. आमच्या २३ एप्रिल २०१० च्या परिपत्रक डीबीओडी डी आयआर(इएक्सपी) बी सी क्र. ९४/४.०२.००१/२००९-१० च्या नियमाप्रमाणे द्रव्यसहाय्य उपलब्ध असल्याच्या बाबतीत, बँकांना द्रव्यसहाय्याच्या उपलब्ध रक्कमेद्वारे, आधारभूत दराच्या यंत्रणेनुसार एक्सपोर्टर ला लागू करावयाचे व्याजाचे दर कमी करावे लागतील. जर परिणामस्वरूप, एक्सपोर्टरला आकारलेला व्याजाचा दर आधारभूत दराच्या खाली गेला असेल, तर असे कर्ज देण्याला मूलभूत दर मार्गदर्शनाचे उल्लंघन केले असे समजले जाणार नाही.

२.३.१.३ पुर्ननिर्माणित कर्जे

पुनर्चित कर्जाबाबत, सफलक्षमतेसाठी, काही डब्ल्यू सीटीएल, एफआयटीएल, बेस रेटच्या खाली देण्याची गरज असल्यास व त्यात परतफेड/भरपाईचे कलम असल्यास अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही.

२.३.१.४ ऑफ ग्रिड व डिसेंट्रलाईज सोलर उपकरणासाठी वित्तासहाय्य

भारत सरकारच्या,मिनिस्ट्री ऑफ न्यू अँड रिन्युएबल एनर्जी (एमएनआरई) ने जवाहरलाल नेहरु नॅशनल सोलर मिशन (जेएनएनएसएम) चा एक भाग म्हणून ऑफ ग्रिड व डिसेंट्रलाईज्ड सोलर (फोटोव्होल्टेक व थर्मल) उपकरणांबाबत वित्तसहाय्य कर्पासाठी योजना तयार केली आहे. ह्या योजनेखाली, भारत सरकारकडून दोन टक्के पुनर्वित्तसह पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या व्याजदराने बँका, उद्योजकांना सबसिडीज्ड कर्जे देऊ शकतात. असे पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या दराने व सरकारकडून पुनर्वित्त उपलब्ध असलेले कर्ज देणे हे अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही. डिलिट

२.३.२ आधारभूत कर्जाशी पारदर्शक आणि अभेदात्मक स्वरूपात जुळलेल्या अस्तित्वात असलेल्या सर्व कर्जाच्या संबंधात आधारभूत दरातील बदल लागू राहतील.

२.३.३ कारण आधारभूत दर हा सर्व कर्जासाठी कमीत कमी दर असेल, बँकाना आधारभूत दरापेक्षा कमी दराने कोणतेही कर्ज देण्याची परवानगी नाही. त्यानुसार, बीपीएलआर ची रु. २ लाख पर्यंतच्या कर्जासाठी सिलिंग रेट म्हणून वर्तमान मागणी आहे. कर्ज दरांचे वरील अविनियमन छोट्या कर्जदारांसाठी एका उचित दरात कर्जाचा ओघात वाढ करेल आणि थेट बँकेचे वित्तासहाय्य इतर उच्च किंमतीच्या कर्जांना प्रभावी स्पर्धा उपलब्ध करून देईल अशी अपेक्षा केली जाते.

२.३.४ बँकांनी मंडळ किंवा मालमत्ता दायित्वे व्यवस्थापन समिती(एएलसीओ) च्या संमतीने बँकांच्या व्यवहारानुसार कमीत कमी चार महिन्यातून एकदा आधारभूत दराची समिक्षा करण्याची आवश्यकता आहे. कारण कर्जाच्या उत्पादनांच्या किंमती मधील पारदर्शकता एक महत्वाचे उद्दिष्ट्य आहे, बँकांनी सर्व शाखात आणि तसेच त्यांच्या वेबसाईटवर त्यांच्या आधारभूत दराची माहिती जाहीर करणे जरूरी आहे. आधारभूत दरातील बदल वेळोवेळी योग्य मार्गातून सामान्य लोकांपर्यंत पचले पाहिजेत. बँकांनी रिझर्व बँकेला चार चौमाही आधारावर आत्तापर्यंतचे वास्तविक कमीत कमी व जास्तीत जास्त कर्ज दरांची माहिती देणे जरूरी आहे.

२.३.५ मूलभूत दर व्यवस्था सर्व नवीन कर्जासाठी आणि नवीनीकरणासाठी आलेल्या त्या सर्व जुन्या कर्जासाठी लागू राहिल. बीपीएलआर व्यवस्थेवर आधारीत अस्तित्वात असलेले कर्जे कदाचित त्यांच्या पक्वतेपर्यंत चालतील. जर वर्तमान कर्जदाराला अस्तित्वात असलेल्या करारांचे समापन होण्याआधी नवीन व्यवस्थेत जायची इच्छा असेल, तर त्यांना परस्पर सहमतीच्या नियमांवर एक विकल्प दिला जाऊ शकतो. बँकांनी, तथापि अशा बदलावर कोणतेही शुल्क आकारू नये.

२.३.६ ३०, जून,२०१० पर्यंत मंजूर झालेल्या सर्व अस्तित्वात असलेल्या कर्जासाठी बीपीएलआर व्यवस्थेच्या अंतर्गत असलेले व्याजाचे दर लागू आहेत. तथापि, ३०, जून,२०१० पर्यंत मंजूर झालेली, १, जूलै, २०१० ला नवीनीकरणासाठी समोर आलेली कर्जे, त्यांना आधारभूत दर व्यवस्था लागू राहिल. बँचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट(बीपीएलआर) वरील मार्गदर्शने आणि प्रसार आणि ३० जून,२०१० पर्यंत मंजूर झालेल्या वर्तमान कर्जासाठी त्याचे निर्धारण जोडपत्र ३ आणि जोडपत्र ४ मध्ये दिले आहे.

२.४ कर्जावरील व्याजाचा चल दर

२.४.१. बँकांना त्यांच्या मालमत्ता दायित्वे व्यवस्थापन(एएलएम) मार्गदर्शनांच्या पालनाच्या आधीन राहून कर्जाच्या सर्व श्रेणी स्थिर किंवा चल दराने देण्याचे स्वातंत्र्य आहे. चल दराच्या मापनाची कार्यप्रणाली काउंटर पार्टींना लक्ष्य, पारदर्शक आणि परस्पर स्विकृत असावे असावे. चल दराच्या कर्जाच्या उत्पादनांसाठी बाह्य बाजारातील बँचमार्क दर सोडून आधारभूत दर रेफरंस बँचमार्क दर म्हणून सुद्धा कार्य करू शकेल. बाह्य बँचमार्कावर आधारीत चल व्याज दर, तथापि मंजूरी किंवा नवीनीकरणाच्या वेळी मूलभूत दराच्या समान किंवा त्यापेक्षा वर असावा. ही कार्यप्रणाली सर्व नवीन कर्जासाठी अवलंब केली जावी. दीर्घकालीन स्थिर कालावधीच्या वर्तमान कर्जाच्या बाबतीत बँकांनी कर्ज खात्याच्या समीक्षेच्या किंवा नवीनीकरणाच्या वेळी संबंधीत कर्जदारांच्या संमती मिळविल्यावर वरील पद्धतीनुसार चल दरांचे पुन्हा निर्धारण करावे.

२.५.व्याजाचे दंडात्मक दराची आकारणी

बँकांना त्यांच्या संचालक मंडळाच्या संमतीने दंडात्मक व्याजाची आकारणी करण्यासाठी पारदर्शक धोरण निर्माण करण्याची परवानगी आहे. तथापि, प्राधान्याच्या सेक्टरच्या अंतर्गत कर्जदारांना कर्जाच्या संबंधात रु. २५,००० पर्यंतच्या कर्जासाठी कोणतीही दंडात्मक व्याज नाही आकारले जावे. दंडात्मक व्याज केवळ कर्जाच्या पतफेडीत कसूरी, वित्तीय अहवाल सादर न केल्यास, इ. कारणास्तव आकारले जाऊ शकते. तथापि, दंडात्मक व्याजाच्या धोरणावर पारदर्शकता, समानतेच्या योग्य संमतीप्राप्त सिद्धांतांनी नियमन केले पाहिजे, ग्राहकांच्या ख-या समस्यांशी संबंधित कर्ज आणि देणे चुकविण्याला प्रभावित करणा-या कारणांना जाणले पाहिजे.

६

२.६.कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन

२.६.१. बँकांनी मुदत कर्जासमवेत सर्व अग्रिम राशीच्या संबंधात नेहमी खालील नियमांचा समावेश कर्जाच्या करारात करायला हवा, जेणेकरून बँकांना आरबीआय द्वारे वेळोवेळी जाहीर केल्या जाणा-या निर्देशाचे पालन करून योग्य व्याजाचे दर आकारणे शक्य होईल.

फर्जदाराद्वारे देय असलेले व्याज रिझर्व बँकेने वेळोवेळी केलेल्या व्याजाच्या दरातील बदलांना अनुसरून असायला हवे.८

२.६.२. कारण बँकांना रिझर्व बँकेच्या कर्ज व अग्रिम रक्कमेच्या व्याजाच्या दरासंबंधी निर्देशाचे बंधन असते, हे

निर्देश बँकींग नियम कायदा, १९४९ च्या कलम २१ व ३५ए च्या अंतर्गत जाहीर केले जातात, बँकां व्याज दरात कोणतेही बदल झाले भलेही ते वाढले असो किंवा कमी झाले तरी त्याचे पालन करुन, निर्देशध्वदल लागू झालेल्या व्याज दराच्या तारखेपासून सर्व अस्तित्वात असलेल्या अग्रिम रक्कमांवर आकारतील, जोपर्यंत विशेषरूपाने इतर निर्देश दिले जात नाही.

२.७. न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे

२.७.१. जिथे वटविण्यासाठी पाठविलेल्या चेक वर पैसे काढण्याची अनुमती दिली जाते, म्हणजे न वटविले गेलेले चेक(उदा. न वटलेले स्थानिय किंवा बाहेरील चेक्स) ज्यांचे स्वरुप असुरक्षित अग्रिम राशीचे असते, बँकांनी अशा पैसे काढण्यावर अग्रिम राशिवरील व्याजाच्या दराच्या दिलेल्या निर्देशाप्रमाणे व्याज आकारावे. .

२.७.२. ग्राहक सेवेचा उपाय म्हणून, वरील सूचना वटविण्यासाठी पाठविलेल्या चेकच्या संबंधात त्वरीत जमा करण्यासाठी ठेवीदारांना दिल्या जाणा-या सोयींना लागू केली जाणार नाही.

२.८.समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्जे

बँकांना समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत सुद्धा समान दराने आकारणी करण्याची गरज नाही. बँकेच्या प्रत्येक सदस्याने कर्जदाराला त्याच्याद्वेरा वाढविलेल्या उधारी मर्यादेच्या भागावर व्याजाचा दर आकारावा, जो या अटीवर आधारित असावा की असे व्याजाचे दर मूलभूत दराच्या संदर्भासोबत निश्चित केले आहेत.

२.९.मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे

२.९.१. बँकांना १, एप्रिल, २००२ पासून मासिक अंतराने व्याज आकारण्याची यंत्रणा बदलण्याची गरज आहे. नवीन यंत्रणा स्विकारतांना, बँकांना याची खात्री करायची गरज आहे की लागू केलेल्या दरआकारणीध संयुक्त व्याज, मासिक अंतराच्या यंत्रणेत बदलामुळे वर जाणार नाही आणि कर्जदारांवरील कर्जाच्या भारात वाढ होणार नाही.

उदाहरण

जर बँक एका कर्जदाराच्या खात्यात त्रैमासिक अंतराने १२ टक्के व्याज दर आकारत असेल, तर लागू दर १२.५५ टक्के आहे. जर बँक समान खात्यात दर महिन्याच्या अंतराने १२ टक्के व्याज दर आकारत असेल, तर लागू दर १२.६८ टक्के येईल. बँकांनी म्हणून, १२ टक्के व्याज दर कर्जदाराच्या खात्यावर अशा प्रकारे आकारला पाहिजे की लागू व्याजाचा दर १२.५५ टक्के पेक्षा जास्त नसावा, आत्तापर्यंत. अशाप्रकारे, वरील उदाहरणात, बँकेने ११.८८ टक्क्यांनी(१२ टक्क्यांनी नाही) व्याज दर आकारावा. जर असे झाले, तर लागू दर, जरी तो महिन्याच्या अंतराने कंपाऊंड केला तो १२.५५ टक्के राहील.

२.९.२. महिन्याच्या अंतराने व्याज, हे सर्व नवीन आणि चालू असलेल्या मुदत कर्ज आणि दीर्घ ६ निश्चित मुदतीच्या इतर कर्जांच्या बाबतीत लागू होतील. दीर्घनिश्चित मुदतीच्या चालू कर्जांच्या बाबतीत, बँका अटी व नियम किंवा असा कर्जाच्या खात्याचे नवीनीकरण किंवा कर्जदाराकडून संमती मिळविल्यानंतर समीक्षेच्या वेळेस महिन्याच्या आधारावर व्याज लावतील.

२.९.३. महिन्याच्या आधारावर व्याज दराची आकारणी वरील सूचना कृषी अग्रिम राशिवर लागू होणार नाहीत आणि बँका पीकाच्या हंगामाशी जोडलेल्या कृषी अग्रिम राशिवरील आकारलेलेधसंयुक्त व्याजाचे चालू व्यवहाराचे पालन करणे चालू ठेवावे. २९ जून, १९९८ मध्ये आरपीसीडी. क्र.पीएलएफएस १२ ९/ ०५.०२.२७/९७-९८ परिपत्रात सूचित केल्या प्रमाणे, बँकांनी कृषी अग्रिम राशिवर दीर्घ कालावधीच्या पीकासाठी वार्षिक अंतराने व्याजाची आकारणी करावी. कृषीच्या इतर अग्रिम राशीच्या संदर्भात, कमी कालावधीच्या पीकासाठी, कृषी जोडधंदे जसे दुग्धउत्पादन, मत्स्यपालन, डुक्करपालन, कुक्कुटपालन, मधमाशीपालन, इ. साठी देय तारखांना कर्ज हप्ता देय झाल्यास बँकांनी व्याजाची आकारणी करतांना आणि त्याला संयुक्त करतांना कर्जदारांच्या पैसे देण्याच्या क्षमतेतली विविधता लक्षात घ्यावी आणि कापणी विपणन हंगामाचा विचार करावा. पुढे, बँकांनी याची खात्री करावी की लहान आणि गरीब शेतक-यांना दिलेल्या कमी मुदतीच्या अग्रिम राशीच्या संबंधात एका खात्यात नावे झालेले एकूण व्याज मुदल रक्कमेपेक्षा जास्त होऊ नये.

२.१०. कंज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्ता योजना

बँकांनी कंज्युमर ड्युरेबल्स अग्रिम राशीसाठी कर्जदारांना, उपभोक्ता मालाचे निर्माताधडिलर यांच्यापासून उपलब्ध सूटच्या समायोजनाच्या माध्यमातून कमीधुन्य टक्के व्याज दर देणे टाळले पाहिजे, कारण अशा कर्ज योजनेच्या कार्यात पारदर्शकता नसते आणि कर्ज उत्पादनांच्या किंमत उरविण्याची पद्धत बदलणारी असते. ही उत्पादने ग्राहकांना लागू व्याज दराच्या संदर्भात स्पष्ट चित्र दाखवत नाहीत. बँकांनी अशा योजनांना विविध वर्तमानापत्रात आणि प्रसारमाध्यमात जाहिराती देऊन, ते अशा योजनांचा प्रचार करत आहेत असे दर्शवायला सुद्धा नको. तसेच त्यांनी कोणत्याही प्रलोभनावर आधारीत जाहिरातीसोबत जिथे व्याजाच्या दरासंबंधी स्पष्टपणा अनुपस्थित आहे, त्याच्यासोबत त्यांचे नाव कोणत्याही रूपातध्दतीने जोडले जाणे सुद्धा टाळावे.

२.११. बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज

२.११.१ जरी व्याज दर नियंत्रण मुक्त झाले आहेत, एका विशिष्ट पातळीच्या बाहेर व्याजाची आकारणी अतिशय शोषण करणारी दिसते आणि सामान्य बँकींग व्यवहारासाठी ती स्थायी तर नाहीच पण गरज पूर्ण करणारी सुद्धा नाही. म्हणून बँकेच्या मंडळाने, योग्य आंतरिक सिद्धांत आणि प्रक्रिया निर्माण करण्याचा सल्ला दिला जेणेकरून अतिशय शोषण करणारे व्याज, ज्यात प्रक्रिया व इतर शुल्कांचा समावेश असेल, त्याची आकारणी कर्ज व अग्रिम राशीवर नाही केली जावी. असे सिद्धांत आणि प्रक्रियांना निर्माण करण्याच्या संदर्भात कमी मूल्यांच्या कर्जावर, विशेषतः व्यक्तीगत कर्जावर आणि अशा स्वरूपाच्या इतर कर्जावर, बँकांनी त्यानुसार खालील ठळक मार्गदर्शने लक्षात घ्यावी

अ. असे कर्ज मंजूर करण्याआधी योग्य पूर्व संमतीची प्रक्रिया करावी, ज्यात इतरांमध्ये, संभाव्य कर्जदाराचा पैशाचा ओघ लक्षात घेतला जावा.

:

ब. बँकांद्वारे आकारलेले व्याजाचे दर, त्यानुसार, जोखिमेचा प्रिमियमचा समावेश योग्य आणि कर्जदाराच्या अंतर्गत श्रेणीच्या संबंधात आवश्यक समजला जावा. पुढे, जोखिमेच्या प्रश्नाचा विचार करता, सुरक्षेची उपस्थिती किंवा अनुपस्थिती आणि किंमत यांना लक्षात घेतले जावे.

क. कर्जदाराला एकूण किंमत, ज्यात कर्जावर लावलेल्या व्याजाचा समावेश असेल आणि इतर सर्व शुल्कांचा समावेश असेल, ती रक्कम कर्जाद्वारे बँकेने मिळविलेल्या एकूण किंमतीच्या संबंधात उचित असावी, जी सोसलेल्या खर्चा इतकी असणे आवश्यक आहे आणि परतीचे प्रमाण व्यवहारापासून सांयुक्तिकपणे अपेक्षित असू शकते.

ड. एका योग्य सिलिंग व्याजावर स्थिर असावा, ज्यात अशा कर्जावर लावले जाणारे हाताळणी प्रक्रियेचे आणि अन्य शुल्कांचा समावेश असावा, ज्यांना अनुकुलरित्या प्रकाशित केले जावे.

जोडपत्र १

जुलै १, २०१० पासून, वाणिज्य बँकांच्या मुदत कर्जासह रुपयांमधील सर्व - अग्रिम राशींसाठी

व्याजदर रचना परिच्छेद २.१.३ट

१. जुलै १, २०१० पासून सर्व प्रकारच्या मूल्य बेस रेटच्या संदर्भातच काढले जाईल. तथापि, पुढील कर्जप्रकारांच्या बाबतीत बेसरेटचा संदर्भ घेतला जाणार नाही: डिलिट

(अ) डीआरआय अग्रिम राशी

(ब) बँकेच्या स्वतःच्या कर्मचाऱ्यांना दिलेली कर्जे

(क) बँकेच्या ठेवीदारांना त्यांच्या स्वतःच्या ठेवीविरुद्ध दिलेली कर्जे

२. सर्व कर्जांसाठी बेस रेट हा किमान दर असेल इवरील अ, ब, क सोडूनट आणि ह्या बेस रेटच्या खाली कोणतेही कर्ज देण्यास बँकांना परवानगी नाही.

३. अ. जेथे कर्जदारांना द्रव्यसहाय्याची सुविधा उपलब्ध आहे तेथे खालीलप्रमाणे स्पष्टीकरण देण्यात येते आहे.

(i) पिक कर्जावरील द्रव्यसहाय्यावरील व्याजदर

a) जेथे तीन लाख रुपयांपर्यंतच्या पीक कर्जांसाठी द्रव्यसहाय्य उपलब्ध आहे तेथे बँकांनी, सरकारने विहित केलेल्या व्याजदराने शेतकऱ्यांना आकार लावावा. बँकांना मिळालेले उत्पन्न (सबव्हॅशन समाविष्ट करून) बेस रेट पेक्षा कमी असल्यास, अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे ह्या बेस रेटच्या मार्गदर्शक तत्वांने अल्लंघन समजले जाणार नाही. डिलिट

b) ताबडतोब पुनर्प्रदानासाठी दिलेल्या सवलती/सूट बाबत, त्यामुळे अशा कर्जांवर बँकांना मिळणाऱ्या उत्पन्नात फरक होत नसल्याने वरील (अ) प्रमाणे तसे करणे ह्या बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे अनुपालन करण्यामधील घटक समजला जाणार नाही.

(ii) निर्यात क्रेडिटवरील व्याजदर अर्थसहाय्य (सबव्हॅशन)

आमचे परिपत्रक डीबीओडी..डीआयआर.(ईएक्सपी).बीसी.क्र. १०२/०४.०२.००१/२००९-१० दिनांक मे ६, २०१० अन्वये आधीच स्पष्ट करण्यात आले आहे की, सर्व प्रकाराच्या रुपयांच्या स्वरूपातील निर्यात क्रेडिट अग्रिम राशींसाठी लागू असलेले व्याजदर बेसवेट एवढे किंवा त्यापेक्षा अधिक असतील. जेथे, आमचे परिपत्रक डीबीओडी..डीआयआर.(ईएक्सपी).बीसी.क्र.१४/०४.०२.००१/२००९-१० दिनांक एप्रिल २३, २०१०, अनुसार अर्थसहाय्य उपलब्ध आहे, तेथे उपलब्ध असलेल्या अर्थसहाय्याच्या रकमेबाबतच्या बेस रेट सिस्टिमनुसार निर्यातदारांना आकारावयाचा व्याजदर कमी करावा. परिणामी, निर्यातदाराला आकारलेला व्याजदर बेसरेटपेक्षा कमी असल्यास अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही.

ए. पुनर्रचित कर्जे

पुनर्रचित कर्जाबाबत, सफलक्षमतेसाठी, काही डब्ल्यु सीटीएल, एफआयटीएल, बेस रेटच्या खाली देण्याची गरज असल्यास व त्यात परतफेड/भरपाईचे कलम असल्यास अशा प्रकारचे कर्जे देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही.

४. ऑफ - ग्रिड व डिसेंट्रलाइज्ड सोलर उपयोगांना वित्तसहाय्य

भारत सरकारच्या,मिनिस्ट्री ऑफ न्यू अँड रिन्युएबल एनर्जी (एमएनआरई) ने जवाहरलाल नेहरू नॅशनल सोलर मिशन (जेएनएनएसएम) चा एक भाग म्हणून ऑफ ग्रिड व डिसेंट्रलाइज्ड सोलर (फोटोव्होल्टेक व थर्मल) उपकरणांबाबत वित्तसहाय्य कर्ण्यासाठी योजना तयार केली आहे. ह्या योजनेखाली, भारत सरकारकडून दोन टक्के पुनर्वित्तसह पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या व्याजदराने बँका, उद्योजकांना सबसिडीज्ड कर्जे देऊ शकतात. असे पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या दराने व सरकारकडून पुनर्वित्त उपलब्ध असलेले कर्जे देणे हे अशा प्रकारचे कर्जे देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही. डिलिट डिलिट

५. प्रत्येक बँकेसाठी फक्त एकच बेस रेट असेल. केवळ एकमेव असा बेसरेट ठरविण्यासाठी कोणताही बँचमार्क निवडण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे. व अहा बेस रेट पारदर्शकतेने प्रकट केला जावा. डिलिट

६. बेस रेट प्रणाली सुरु केल्यानंतरही, स्थिर किंवा तरत्या दराने सर्व प्रकारची कर्जे देण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे. जेथे स्थिर दराच्या धर्तीवर कर्जे दिली जातात (बेस रेटचा तिमाही आढावा कोणताही असला तरी), तेथे स्थिर दरा दिलेल्या कर्जावरील व्याजदर तोच राहिल. मात्र, अशा स्थिर दर, बेसरेटकमी असू नये. डिलिट

७. जेथे जून ३०, २०१० पूर्वी दिलेली कर्जे जुलै १, २०१० नंतर नूतनीकरणासाठी येतात तेथे बेस रेट प्रणाली लागू हाईल.

जोडपत्र २

बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण

बेस रेट उ अ अ ब अ क अ ड

अ- ठेवी/निधीचा खर्च/किंमत उ डी_{इव्ह}

(बेंचमार्क)

$$\text{b - Negative Carry on CRR and SLR} = \left[\frac{[D_{cost} - (SLR * T_r)]}{[1 - (CRR + SLR)]} * 100 \right] - D_{cost}$$

$$\text{c - Unallocatable Overhead Cost} = \left(\frac{U_c}{D_{ply}} \right) * 100$$

$$\text{d - Average Return on Net Worth} = \left[\left(\frac{NP}{NW} \right) * \left(\frac{NW}{D_{ply}} \right) \right] * 100$$

जेथे :

डी_{कोस्ट} उ ठेवी/निधीची किंमत

डी : एकूण ठेवी उ मुदत ठेवी अ विद्यमान ठेवी अ बचत ठेवी

डी_{इव्ह} : डिप्लॉयेबल ठेवी उ एकूण ठेवी वजा सीआरआर व एसएलआर बैलन्सेस म्हणून अडकविलेल्या ठेवीचा भाग. म्हणजे. उ डी । इव्ह - (सीआरआर अ एसएलआर)ट

सीआरआर : कॅश रिझर्व रेशो

एसएलआर: स्टॅटयुटरी लिक्विडिटी रेशो

टी_{आर} : ३६४ टी-बिल रेट

यु_{सी} : अनअॅलोकेबल ओव्हरहेड कॉस्ट

एनपी: निव्वळ नफा

एन डब्ल्यु: निव्वळमूल्य उ भांडवल अ मुक्त राखीव निधी

सीआरआर व एसएलआरवरील नेगेटिव कॅरी ऑन

$$\text{Negative Carry on CRR and SLR} = \left[\frac{[D_{cost} - (SLR * T_r)]}{[1 - (CRR + SLR)]} * 100 \right] - D_{cost}$$

सीआरआर व एसएलआर ह्यांच्या शिल्लकेवर नेगेटिव कॅरीऑन निर्माण होतो कारण सीआरआर बैलन्सेसवरील उत्पन्न शून्य असते, तर एसएलआर बैलन्सेसवरील उत्पन्न (३६४ दिवसांचा ट्रेझरी रेट वापरून काढलेला) त्या ठेवीच्या किंमतीपेक्षा कमी असते सीआरआर व एसएलआर वरील कॅरी ऑन, तीन पायऱ्यांद्वारे काढला जातो. पहिल्या पायरीमध्ये, एसएआर गुंतवणुकीवरील उत्पन्न, ३६४ दिवसांच्या ट्रेझरी बिलांचा उपयोग करून काढले जात होते. दुसऱ्या पायरीमध्ये, ठेवीची किंमत (एसएलआर गुंतवणुकीवरील उत्पन्नासाठी अॅडजस्ट करून) व डिप्लॉयेबल ठेवी (एकूण ठेवी वजा सीआरआर व एसएलआर शिल्लकी म्हणून लॉक केलेल्या ठेवी) ह्यांचे गुणोत्तर (प्रतिशत)

घेऊन काढले जात होते. तिसऱ्या पायरीमध्ये, परिणामी किंमत व ठेवीची किंमत ह्यामधील फरक काढून,एसएलआर व सीआरआर वरील निगेटिव किंमत काढली जात होती. डिलिट डिलिट डिलिट डिलिट

अन - अॅलोकेबल ओव्हरहेड किंमत

$$\text{Unallocatable Overhead Cost} = \left(\frac{U_c}{D_{ply}} \right) * 100$$

अनअॅलकेबल ओव्हरहेड किंमत, अनअॅलोकेटेड ओव्हरहेड किंमत व डिप्लॉयेबल ठेवी ह्यांचे गुणोत्तर घेऊन (प्रतिशत) काढली जाते.

निव्वळ मूल्यावरील सरासरी उत्पन्न

$$\text{Average Return on Net Worth} = \left[\left(\frac{NP}{NW} \right) * \left(\frac{NW}{D_{ply}} \right) \right] * 100$$

निव्वळ मूलुआवरील सरासरी उत्पन्न म्हणजे, नेट वर्थ रेशोवरील निव्वळ नफा गुणिले डिप्लॉयेबल ठेवीवरील निव्वळ मूल्य (प्रतिशत)

जोडपत्र ३

जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बेंचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर वरील मार्गदर्शक तत्त्वे (परिच्छेद २.२.१)

ऑक्टोबर १८, १९९४ पासून रिझर्व बँकेने, रु २ लाखांपेक्षा अधिक रकमेच्या अग्रिम राशींवरील व्याजदर अविनियमित केले असून, अशा अग्रिम राशींवरील व्याजदर बीपीएलआर व स्प्रेड मार्गदर्शक तत्त्वांच्या अटीचे पालन करून बँका स्वतःच ठरवू शकतात. रु २ लाखां पर्यंतच्या कर्जमर्यादापर्यंत, बँकांनी त्यांच्या बीपीएलआरपेक्षा अधिक दराने व्याज आकारू नये. आंतरराष्ट्रीय रीत नजरसमोर ठेवून आणि वाणिज्य बँकांना त्यांचे कर्जदर ठरविण्यात लवचिकता मिळावी ह्यासाठी बँका त्यांच्या संचालक मंडळांने मंजूर केलेल्या पारदर्शक व वास्तव अशा धोरणानुसार, सार्वजनिक उपक्रमांसह निर्यातदारांना किंवा कर्जक्षम अशा इतर कर्जदारांना ईपीएलआर दरापेक्षा कमी दराने कर्ज देऊ शकतात. बीपीएलआरवरील कमाल व्याप्ती घोषित करणे बँका सुरु ठेवू शकतात. डिलिट डिलिट डिलिट

भारतामधील सध्याचे मार्केट व छोट्या कर्जदारांसाठी सवलती देण्याचीगरज विचारात घेता, रु २ लाखापर्यंतच्या कर्जासाठी बीपीएलआर ही मर्यादा समजणे सुरुच राहिल. डिलिट

बीपीएलआरचा संदर्भ न घेताही आणि गृहोपयोगी वस्तूंची खरेदी, शेअर्स व डिबेंचर्स/बाड्स ह्यांच्या विरुद्ध दिलेली वैयक्तिक कर्जे इतर प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली कर्जे इत्यादइ बाबतीत कर्जाच्या आकारमानाचा विचार न करताही कर्जदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य खाली दिल्याप्रमाणे बँकांना आहे.

अशा बीपीएलआर बँकेच्या सर्व शाखांना एकसमान लागू असेल.

बेंचमार्क प्राईम लेडिंग रेट (बीपीएलआर) निश्चित करणे.

बँकांना त्यांच्या कर्ज उत्पादांमध्ये अधिक पारदर्शकता आणण्यासाठी तसेच बीपीएलआरमध्ये प्रत्यक्ष खर्च समाविष्ट असल्याची खात्री करून घेण्यासाठी बँकांनी त्यांचा पीएलआर ठरविण्यासाठीपुढील गोष्टींचे मार्गदर्शन घ्यावे:

बँकांनी त्यांचा बेंचमार्क पीएलआर ठरवितांना पुढील गोष्टी विचारात घ्यावयात (i) निधींचे प्रत्यक्ष किंमत (ii) कार्यकारी खर्च आणि(iii) तरतुदीकरण/भांडवली आकार व प्रॉफिट मार्जिन बाबत किमान आवश्यकता पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक मार्जिन. बँकांनीत्यांच्या संचालक मंडळाच्या मंजूरी बेंचमार्क त्यांचाबेंचमार्क पीएलआर घोषित करावा. डिलिट

हा बेंचमार्क पीएलआर रु २ लाखांपर्यंतच्या कर्जासाठी व्याजदर मर्यादा असेल.

इतर सर्व प्रकारचे कर्जदार, मुदत-कप्ते आणि/किंवा जोखीम हप्ते ह्यांचा विचार करून वरीलप्रमाणे काढलेल्या बेंचमार्क पीएलआरच्या संदर्भात असावेत.

बेंचमार्क पीएलआरबाबतची सविस्तार कार्यकारी मार्गदर्शक तत्त्वे आयबीएने नोव्हेंबर २५, २००३ रोजी दिली आहेत.

ग्राहकाच्या हितसंरक्षणासाठी आणि कर्जदारांना आकारलेल्या प्रत्यक्ष व्याजदराच्या संदर्भात अधिकतर पारदर्शकता आणण्यासाठी, बँकांनी, बेंचमार्क पीएलआरसह आकारवायच्या किमान व कमाल व्याजदरांवरील माहिती उपलब्ध करून द्यावी.

व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य

पुढील प्रकारच्या कर्जांच्या बाबतीत, बीपीएलआरच्या संदर्भ न घेता व कर्जाचे आकारमान ह्यांचा विचार न करताही व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे:

- i. गृहोपयोगी वस्तूंच्या खरेदीसाठी कर्ज;

- ii. शेअर्स/डिबेंचर्स व बॉन्ड्स विरुद्ध वैयक्तिक कर्ज;
- iii. क्रेडिटकार्डांच्या थकबाकीसह प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली इतर वैयक्तिक कर्जे;
- iv. बँकेकडे ठेवलेल्या देशांतर्गत/एनआरई/एफसीएनआर (बी) ठेवीच्या विरुद्ध दिलेल्या अग्रिम राशी/ओव्हर ड्राफ्ट. मात्र, अशा ठेवी, त्या कर्जदाराच्या स्वतःच्या नावे/कर्जदारांच्या नावे किंवा कर्जदार व दुसरी व्यक्ती ह्यांच्या संयुक्त नावे असल्या पाहिजेत;
- v. गृहनिर्माण वित्त मध्यस्थ एजन्सीसह (खाली दिलेल्या यादीनुसार) मध्यस्थ एजन्सीज्ना अंतिम लाभार्थीना व इनपुट सपोर्ट देणाऱ्या एजन्सीज्ना कर्जाऊ देण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य;
- vi. बिलांचे डिस्काउंटिंग;
- vii. सिलेक्टिव क्रेडिट कंट्रोलचेपालन केले गेले असल्यास, मालाविरुद्ध दिलेली कर्जे/अग्रिम राशी/कॅश क्रेडिट/ओव्हर ड्राफ्ट्स;
- viii. एखाद्या सहकारी बँकेला किंवा अन्य बँकिंग संस्थेला;
- ix. तिच्या स्वतःच्या कर्मचाऱ्यांना;
- x. मुदत कर्जे देणाऱ्या संस्थांच्या पुनर्वित्त योजनांखाली दिलेल्या कर्जासाठी.

मध्यस्थ एजन्सीज्ची यादी

१. दुर्बल घटकांना कर्ज देणाऱ्या राज्य प्रयोजित संस्था. दुर्बल अ घटकात पुढील गोष्टींचा समावेश आहे-
डिलिट
  - i) ५ एकर किंवा त्यापेक्षा जमीनधारक असलेले सीमान्त छोटे शेतकरी व जमीन नसलेले मजुर, भाड्याने शेती करणारे आणि भागीदारीत शेती करणारे;
  - ii) वैयक्तिक कर्जगरज रु ५०,०००/- पेक्षा अधिक नसलेले कारागीर व कुटिरोद्योग; डिलिट
  - iii) स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना (एसजीएसवाय) चे लाभार्थी);
  - iv) अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती;
  - v) डिफरेंशियल रेट ऑफ इंटरेस्ट (डीआरआय) योजनेचे लाभार्थी
  - vi) स्वर्णजयंती सहकारी रोजगार योजना (एसजेएसआरवाय) चे लाभार्थी;
  - vii) कचरागोळा करणारांची मुक्तता व पुनर्वसन योजना (एसएलआरएस) खालील लाभार्थी ;
  - viii) स्वयंमसाह्य गटांना (एसएचजी) अग्रिम राशी;
  - ix) सुयोग्य अशा तारणाविरुद्ध किंवा गट-प्रतिभूतीविरुद्ध, अनौपचारिक क्षेत्रातून घेतलेल्या कर्जाची परतफेड करण्यासाठी बाधित गरीबांना कर्जे;

वरील (१) ते (८) खालील अल्पसंख्याक जमातींमधील व्यक्तींना भारतसरकारने वेळोवेळी अधिसूचित केल्यानुसार दिलेली कर्जे.

जेथे अधिसूचित केलेल्या अल्पसंख्याकांची संख्या जास्त आहे अशा राज्यात, बाब (९) मध्ये इतर अधिसूचित जमाती असतील. अशी राज्ये/केंद्रशासित प्रदेश म्हणजे जम्मू व काश्मिर, पंजाब, सिक्कीम, मिझोरम, नागालँड व लक्षद्वीप
डिलिट डिलिट

२. शेतीविषयक इनपुट/अवजारे पुरविणारे वितरक
३. राज्य वित्तीय निगम (एसएफसी/राज्य औद्योगिक विकास निगम (एसआयडीसी) ह्यांच्याद्वारे दुर्बल घटकांना द्यावयाच्या कर्जापुरते.
४. राष्ट्रीय लघु उद्योग निगम (एनएसआयसी)

५. खादी व ग्रामोद्योग आयोग (केव्हीआयसी)
६. विकेंद्रित क्षेत्राला मदत करणाऱ्या एजन्सी
७. दुर्बल घटकांना कर्जदेण्यासाठी असलेल्या राज्य प्रायोजित संस्था
८. गृहनिर्माण व नागरी विकास निगम लि. (हुडको) डिलिट
९. पुनर्वित्तासाठी नॅशनल हाउसिंग बँकेने (एनएचबी) मजुर केलेल्या गृह वित्तसंस्था
१०. एससी/आरसीसाठी लाभार्थीच्या (कच्चा माल खरेदी करण्यासाठी आण/किंवा पक्क्या मालाचे विपणन करण्यासाठी) असलेल्या राज्य प्रायोजित संस्था.
११. एसएचजींना कर्ज देण्यासाठी, मायक्रो फायनान्स संस्था/अ सरकारी संस्था (एनजीओ)

जोडपत्र ४

वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत कर्जासह रुपयांच्या स्वरूपातील सर्व कर्जासाठी व्याजदर रचना
व्याजदर (दरसाल दर शेकडे)

१ (अ)	रु २ लाखासह रु २लाख पर्यंत	बँचमार्क प्राईम लेडिंग रेट (बीपीएलआर) पेक्षा अधिक नसलेला
(ब)	रु २ लाखांपेक्षा अधिक	बीपीएलआर व स्प्रेड मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करून व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे. तथापि, बँका त्यांच्या संचालक मंडळाने मंजूर केलेल्या पारदर्शक व वास्तव अशा धोरणानुसार, सार्वजनिक उपक्रमांसह निर्यातदारांना किंवा कर्जक्षम अशा इतर कर्जदारांना ईपीएलआर दरापेक्षा कमी दराने कर्ज देऊ शकतात.

२. जून ३०, २०१० पर्यंत निर्यात कर्ज

पुढील प्रकारच्या निर्यात कर्ज प्रकारांसाठी, मे १,२०१० ते जून ३०,२०१० पर्यंत लागू असलेले व्याजदर, बीपीएलआर वजा दरसाल २.५ टक्के पॉईंट्सपेक्षा जास्त नसतील.

	निर्यात कर्जाचे वर्ग
१.	प्रिशिपमेंट कर्जअ (अग्रिम राशीच्या तारखेपासून)
	(अ) २०० दिवसांपर्यंत
	(ब) ९० दिवसांपर्यंत ईसीजीसीने दिलेल्या हमीने संरक्षित, सरकारकडून मिळणाऱ्या प्रोत्साहनाविरुद्ध
२.	पोस्ट शिपमेंट कर्ज (अग्रिम राशीच्या तारखेपासून)
	(अ) ने-आण काळासाठीच्या डिमांड बिल्सवर (फेडाईने विहित केल्यानुसार)
	(ब) युजन्स बिले (एक्सपोर्ट बिलांचा युजन्स काल, फेडाईने विहित केलेला ट्रान्झिट काल व लागू असेल तेथे सवलतीचा काल मिळून एकूण कालासाठी)
	१) १८० दिवसांपर्यंत
	२) गोल्ड कार्ड योजनेखालील निर्यातदारांसाठी ३६५ दिवसांपर्यंत
	(क) सरकारकडून मिळणाऱ्या प्रोत्साहनाविरुद्ध (ईसीजीसी हमीने संरक्षित) ९० दिवसांपर्यंत
	(ड) निकासी न केलेल्या शिल्लकेविरुद्ध (९० दिवसांपर्यंत)
	(ई) शिपमेंटच्या तारखेपासून एक वर्षाच्या आत देय असलेल्या रिटेन्शन मनीविरुद्ध (९० दिवसांपर्यंत)
	बीपीएलआर : बँचमार्क प्राईम लेडिंग रेट
	टीप:
	१) हे मर्यादा-दर असल्याने ह्या मर्यादादरांच्या खालील कोणत्याही दराने आकार लावण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे.

	२) वर दिलेल्या मुदतीपलिकडे असलेल्या एक्सपोर्ट क्रेडिटच्या वर्गासाठी असलेले व्याजदर अ-विनियमित करण्यात आले असून, बीपीएलआर व स्प्रेडची मार्गदर्शक तत्वे विचारात घेऊन व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे.	
३.	जून ३०, २०१० पर्यंतची शैक्षणिक कर्ज योजना	
	रु ४ लाखांपर्यंत	बीपीएलआरपेक्षा जास्त नाही
	रु ४ लाखापेक्षा अधिक	बीपीएलआर + १ %
सूचना:	१) परतफेडीची सुट्टी/मोरेटोरियम काल दरम्यान सरळ व्याजाने तिमाही/सहमाही व्याज कापण्यात यावे.	
	२) थकित रक्कम व मुदतबाह्य काल ह्याबाबत, रु २ लाख व त्यापेक्षा अधिक कर्जासाठी @ २ % दराने दंडात्मक व्याज आकारले जावे.	
४.	जून ३०, २०१० पर्यंत, बीपीएलआरचा संदर्भ न घेता व कर्जाचे आकारमान विचारात न घेताही पुढील कर्जासाठी व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे.	
	१) गृहोपयोगी वस्तूंच्या खरेदीसाठी कर्ज;	
	२) शेअर्स/डिबेंचर्स व बॉन्ड्स विरुद्ध वैयक्तिक कर्ज;	
	३) क्रेडिटकार्डांच्या थकबाकीसह प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली इतर वैयक्तिक कर्जे;	
	४) बँकेकडे ठेवलेल्या देशांतर्गत/एनआरई/एफसीएनआर (बी) ठेवींच्या विरुद्ध दिलेल्या अग्रिम राशी/ओव्हर ड्राफ्ट. मात्र, अशा ठेवी, त्या कर्जदाराच्या स्वतःच्या नावे/कर्जदारांच्या नावे किंवा कर्जदार व दुसरी व्यक्ती ह्यांच्या संयुक्त नावे असल्या पाहिजेत;	
	५) गृहनिर्माण वित्त मध्यस्थ एजन्सीसह (खाली दिलेल्या यादीनुसार) मध्यस्थ एजन्सीज्ना अंतिम लाभार्थींना व इनपुट सपोर्ट देणाऱ्या एजन्सीज्ना कर्जाऊ देण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य;	
	६) बिलांचे डिस्काउंटिंग;	
	७) सिलेक्टिव क्रेडिट कंट्रोल चे पालन केले गेले असल्यास, मालाविरुद्ध दिलेली कर्जे/अग्रिम राशी/कॅश क्रेडिट/ओव्हर ड्राफ्ट्स;	
	८) एखाद्या सहकारी बँकेला किंवा अन्य बँकिंग संस्थेला;	
	९) तिच्या स्वतःच्या कर्मचाऱ्यांना;	
५.	जून ३०, २०१० पर्यंत, मुदत कर्जे देणाऱ्या संस्थांच्या पुनर्वित्त योजनेत भाग घेतल्याने संरक्षित कर्जे	
	बीपीएलआरचा संदर्भ न घेता पुनर्वित्त एजन्सींनी विहित केलेल्या व्याजदराने व्याज आकारण्याचे स्वातंत्र्य आहे.	
६.	डीआरआय अग्रिम राशी	४.०%
सूचना:	मध्यस्थ एजन्सीज् जोडपत्र ३ मध्ये निर्देशित केल्या आहेत.	

जोडपत्र ५

महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्या 'अग्रिमराशीच्या व्याजदर' ची परिपत्रकात यादी

१.	आरपीसीडी क्र. बीसी. २९/पीएस.२२-८४	१६.०३.१९८४
२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.९०/सी.३४७/८५	०२.०८.१९८५
३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३८/सी.९६-८६	२४.०३.१९८६
४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.८८/सी.९६-८९	०८.०३.१९८९
५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१८ : १९/सी.९६-९०	२१.०९.१९९०
६.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३६/सी.३४७-९०	२२.१०.१९९०
७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.९२/सी.९६-९१	०६.०३.१९९१
८.	आयईसीडी.क्र.१९/०८.१३.०९/९३-९४	२८.१०.१९९३
९.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११५/१३.०७.०१/९४	१७.१०.१९९४
१०.	आयईसीडी.क्र.२८/०८.१२.०१/९४-९५	२२.११.१९९४
११.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१४१/१३.०७.०१-९४	०७.१२.१९९४
१२.	आरपीसीडी.क्र.पीएलएनएफएस.बीसी.१६५/०६.०३.०१/९४-९५	०६.०६.१९९५
१३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.८९/१३:०७.०१/९५	२१.०८.१९९५
१४.	डीबीओडी.क्र.बीसी.९९/१३.०७.०१/९५	१२.०९.१९९५
१५.	आरपीसीडी.क्र.पीएल.बीसी.१२०/०४.०९.२२/९५-९६	०२.०४.१९९६
१६.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१३९/१३.०७.०१/९६	१९.१०.१९९६
१७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०/१३.०७.०१/९७	१२.०२.१९९७
१८.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१२४/१३.०७.०१/९७-९८	२१.१०.१९९७
१९.	डीबीओडी.क्र. डीआयआर .बीसी.३३/१३.०३.००/९८	२९.०४.१९९८
२०.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३६/१३.०३.००/९८	२९.०४.१९९८
२१.	डीबीओडी.क्र.बीपी.बीसी.३५/२१.०१.००२/९९	२४.०४.१९९९
२२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१००/१३.०७.०१/९९	११.१०.१९९९
२३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०६/१३.०३.००/९९	२९.१०.१९९९
२४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११४/१३.०३.००/९९	२९.१०.१९९९
२५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१६८/१३:०३:००-२०००	२७.०४.२०००
२६.	डीबीओडी.क्र.बीसी.१७८/१३:०७:०१/२०००	२५.०५.२०००
२७.	डीबीओडी.क्र. बीपी.बीसी ३१/२१.०४.०४८/००-०१	१०.१०.२०००
२८.	आयईसीडी क्र. ९/०४.०२.०१/२०००-०१	०५.०१.२००१
२९.	डीबीओडी.क्र. डीआयआर .बीसी १०६/१३.०३.००/२०००-०१	१९.०४.२००१
३०.	डीबीओडी.क्र. डीआयआर .बीसी १०७/१३.०३.००/२०००-०१	१९.०४.२००१
३१.	आयईसीडी क्र. १०१/१३.०७.०१/९९-२०००	१९.०४.२००१
३२.	आरपीसीडी. पीएलएनएफएस.बीसी.क्र. ८३/०६.१२.०५/२०००-०१	२८.०४.२००१
३३.	डीबीओडी.क्र. डीआयआर .बीसी. ११७/१३.०७.०१/२०००-०१	०४.०५.२००१
३४.	आरपीसीडी.प्लन.बीसी.१५/०४.०९.०१/२०००-०२	१७.०८.२००१
३५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.७५/१३.०७.०१/२००२	१५-०३-२००२

३६.	डीबीओडी क्र.डीआयआर .बीसी.८/१३.०७.००/२००२-०३	२६-०७-२००२
३७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११/१३.०३.००/२००२-०३	३०.०७.२००२
३८.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१९/१३.०७.०१/२००२-०३	१९.०८.२००२
३९.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.२५/१३.०३.००/२००२-०३	१९.०९.२००२
४०.	आयईसीडी.क्र.१८/०४.०२.०१/२००२-०३	३०.०४.२००३
४१.	डीबीओडी.क्र.बीसी.१०३/१३.०७.०१/२००३	३०.०४.२००३
४२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०३ए/१३.०३.००/२००२-०३	३०.०४.२००३
४३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०/१३.०३.००/२००३-०४	१४.०८.२००३
४४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३८/१३.०३.००/२००३-०४	२१.१०.२००३
४५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३९/१३.०३.००/२००३-०४	२१.१०.२००३
४६.	डीबीओडी.क्र.८१/१३.०७.०१/२००३-०४	२४.०४.२००४
४७.	आयईसीडी.क्र.१०/०४.०२.०१/२००३-०४	२४.०४.२००४
४८.	आयईसीडी.क्र.१३/०४.०२.०१/२००३-०४	१८.०५.२००४
४९.	डीबीओडी.क्र.बीसी.८५/१३.०७.०१/२००३-०४	१८.०५.२००४
५०.	डीबीओडी.क्र.बीसी.६/१३.०३.००/२००४-०५	०८.०७.२००४
५१.	डीबीओडी.क्र.बीसी.८४/१३.०७.०१/२००४-०५	२९.०४.२००५
५२.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्स्प.).बीसी.क्र.८३/०४.०२.०१/२००५-०६	२८.०४.२००६
५३.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.५/१३.०३.००/२००६-०७	०१.०७.२००६
५४.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्स्प.).बीसी.क्र.७९/०४.०२.०१/२००६-०७	१७.०४.२००७
५५.	आरपीसीडी.क्र.प्लान.बीसी.८४/०४.०९.०१/२००६-०७	३०.०४.२००७
५६.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.९३/१३.०३.००/२००६-०७	०७.०५.२००७
५७.	आरपीसीडी.क्र.प्लान.बीसी.१०८५६/०४.०९.०१/२००६-०७	१८.०५.२००७
५८.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.६/१३.०३.००/२००७-०८	०२.०७.२००७
५९.	डीबीओडी.डीआयआर .(एक्स्प).बीसी.क्र.७७/०४.०२.०१/२००७- ०८	२८.०४.२००८
६०.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.१४/१३.०३.००/२००८-०९	०१.०७.२००८
६१.	डीबीओडी.डीआयआर .(एक्स्प).बीसी.क्र.१३१/०४.०२.०१/२००८-०९	२९.०४.२००९
६२.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.क्र.१०/१३.०३.००/२००९-१०	०१.०७.२००९
६३.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.८८/१३.०३.००/२००९-१०	०९.०४.२०१०
६४.	डीबीओडी.डीआयआर .(एक्स्प).बीसी.क्र.१०२/०४.०२.०१/२००९-१०	०६.०५.२०१०
६५.	मेल बॉक्स क्लारिफिकेशन	१४.०५.२०१०
६६.	मेल बॉक्स क्लारिफिकेशन	२४.०९.२०१०
६७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.७३/१३.०३.००/२०१०-११	०६.०१.२०११
६८.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.८१/१३.०३.००/२०१०-११	२१.०२.२०११